*ilmiy-amaliy jurnal · ISSN 3093-8694*

UDK 37.013:75.021.32

**Xalilov Lenar Shevketovich,**
Shahrisabz davlat pedagogika instituti
“San’atshunoslik” kafedrasi katta o'qituvchisi

# AKVAREL RANGTASVIRI MASHG‘ULOTLARIDA TALABALARNING IJODIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

**Annotatsiya.** Maqolada oliy ta’limning akvarel rangtasviri mashg‘ulotlarida talabalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlar nazariy-metodik jihatdan tahlil qilinadi. O‘quv vazifalarini muammoli vaziyatlar, material bilan izlanish, mustaqil badiiy qaror va refleksiya asosida tashkil etish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Akvarelda suv, pigment va qog‘oz o‘zaro ta’siridan paydo bo‘ladigan fakturaviy ko‘rinishlar, jumladan, granulyatsiya effekti o‘quvchining kuzatuvchanligi hamda badiiy tanlovini rivojlantirishga xizmat qiluvchi didaktik resurs sifatida talqin qilinadi. Maqolada amaliy mashg‘ulotning bosqichli modeli, baholash mezonlari va uni tatbiq etish bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi. Ish nazariy-metodik xarakterga ega bo‘lib, tajriba natijalari sifatida taqdim etilmaydi.

**Kalit so‘zlar:** akvarel rangtasviri, pedagogik yondashuv, ijodiy tafakkur, badiiy tafakkur, mustaqil qaror, faktura, granulyatsiya effekti, refleksiya, formatif baholash.

# ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО АКВАРЕЛЬНОЙ ЖИВОПИСИ

**Аннотация.** В статье рассматриваются педагогические подходы к развитию творческого мышления студентов на занятиях по акварельной живописи в высшем образовании. Анализируются проблемные задания, исследование свойств материалов, самостоятельный художественный выбор и рефлексия. Предложены поэтапная модель практического занятия и критерии формирующего оценивания. Грануляция трактуется как визуальный эффект, а не самостоятельная техника. Работа носит теоретико-методический характер и не содержит неподтверждённых экспериментальных результатов.

**Ключевые слова:** акварельная живопись, педагогика искусства, творческое мышление, фактура, грануляция, самостоятельность, рефлексия, оценивание.

# PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING STUDENTS’ CREATIVE THINKING IN WATERCOLOR PAINTING CLASSES

**Abstract.** This article examines pedagogical approaches to developing university students’ creative thinking in watercolor painting classes. It discusses problem-based assignments, exploration of materials, independent artistic decisions and reflective practice. A staged studio-learning model and formative assessment criteria are proposed. Granulation is understood as a visual effect rather than a separate painting technique. The article is a theoretical and methodological analysis and does not claim unverified experimental outcomes.

**Keywords:** watercolor painting, art education, creative thinking, texture, granulation effect, artistic decision-making, reflection, formative assessment.

## KIRISH

Zamonaviy oliy ta’lim tizimida tasviriy san’atni o‘qitishdan ko‘zlangan maqsad faqat tasvirlash qonuniyatlarini o‘rgatish bilan cheklanmaydi. Talaba kuzatilayotgan shaklni tahlil qilishi, uning badiiy mohiyatini anglab yetishi, turli ifoda vositalari orasidan ongli ravishda tanlov qilishi hamda o‘zining badiiy yechimini asoslay olishi lozim. Aynan shu jarayon ijodiy tafakkurning amaliy namoyon bo‘lishini ta’minlaydi. Rangtasvir mashg‘ulotlarida ijodiy tafakkur mavjud bilim va ko‘nikmalarni inkor etmaydi, aksincha, ularni yangi vaziyatlarda mustaqil va maqsadga muvofiq qo‘llashni nazarda tutadi.

Akvarel rangtasviri mazkur vazifalarni amalga oshirish uchun qulay pedagogik muhit yaratadi. Ushbu texnikada rang qatlamining shaffofligi, suv miqdorining o‘zgarishi, pigmentning qog‘oz yuzasida tarqalishi hamda qog‘ozning fizik xususiyatlari yakuniy natijaga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Talaba bir xil rangni turli sharoitlarda qo‘llash orqali o‘zaro farqlanuvchi tasviriy natijalarga duch keladi. Bu esa uni natijani oldindan taxmin qilish, kuzatish, qiyoslash, yo‘l qo‘yilgan xatolarni tahlil qilish va muqobil badiiy yechimlarni izlashga undaydi. Shu tariqa, akvarel materiali bilan ishlash jarayoni nafaqat texnik ko‘nikmalarni shakllantirish, balki ijodiy fikrlashni rivojlantirish vositasiga ham aylanadi.

An’anaviy o‘qitish amaliyotida o‘qituvchi tomonidan taqdim etilgan namunani takrorlash muhim o‘rin tutadi. Namuna ranglar uyg‘unligini anglash, mo‘yqalam harakatlarini o‘zlashtirish va tasviriy texnikalarni muayyan ketma-ketlikda bajarishni o‘rganishda samarali vosita hisoblanadi. Biroq mashg‘ulotlarni faqat namunani takrorlash asosida tashkil etish talabaning mustaqil izlanishi va individual badiiy qarorlar qabul qilishi uchun imkoniyatlarni cheklashi mumkin. Shu sababli o‘quv jarayonida reproduktiv xarakterdagi vazifalar bilan bir qatorda, bir nechta maqbul yechimga ega bo‘lgan, mustaqil izlanish va ijodiy yondashuvni talab qiladigan ochiq turdagi topshiriqlardan ham foydalanish zarur.

Mazkur maqolaning maqsadi akvarel rangtasviri mashg‘ulotlarida talabalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga yo‘naltirilgan nazariy asoslangan pedagogik modelni tavsiflash hamda uni ta’lim jarayonida amalga oshirish mezonlarini taklif etishdan iborat. Tadqiqot obyekti — oliy ta’lim muassasalarida tashkil etiladigan akvarel rangtasviri mashg‘ulotlari. Tadqiqot predmeti esa mazkur mashg‘ulotlar jarayonida talabalarning mustaqil badiiy qarorlar qabul qilishi va ijodiy izlanishini rag‘batlantiruvchi pedagogik shart-sharoitlardan iborat.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, taklif etilayotgan pedagogik yondashuvni rangtasvir, kompozitsiya va tasviriy san’atni o‘qitish metodikasi fanlari doirasidagi mashg‘ulotlarga moslashtirish mumkin. Bunda talabaning faoliyati faqat tayyor badiiy asarning sifati bilan emas, balki uni yaratish jarayoni, tanlangan tasviriy vositalarning asoslanganligi, qabul qilingan badiiy qarorlar va ish

jarayonida amalga oshirilgan tuzatishlar bilan ham baholanadi. Bunday yondashuv talabalarning mustaqil fikrlashi, o‘z faoliyatini tahlil qilishi va individual ijodiy imkoniyatlarini namoyon etishiga xizmat qiladi.

## MAVZU BO‘YICHA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ijodiy tafakkurni rivojlantirish masalasi san’at ta’limida tajribaviy o‘rganish, mustaqil faoliyat va refleksiya jarayonlari bilan uzviy bog‘liq. D. A. Kolbning tajribaviy ta’lim nazariyasida amaliy tajriba, refleksiv kuzatish, mavhum tushunchalarni shakllantirish va faol tajriba orqali sinab ko‘rish o‘zaro bog‘liq bosqichlar sifatida talqin etiladi [1]. Mazkur yondashuvni akvarel rangtasviri mashg‘ulotlariga ham tatbiq etish mumkin. Bunda talaba tasviriy materialni amalda sinab ko‘radi, olingan natijalarni kuzatadi va tahlil qiladi, ularning yuzaga kelish sabablarini aniqlaydi hamda keyingi urinishda o‘z badiiy yechimini takomillashtiradi. Natijada amaliy faoliyat tahliliy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish bilan uyg‘unlashadi.

J. Dewey san’atni inson tajribasining muhim shakli sifatida talqin qilib, badiiy faoliyatda idrok va amaliy harakatning o‘zaro birligini ta’kidlaydi [2]. Ushbu yondashuvga ko‘ra, san’at ta’limining ahamiyati faqat tayyor tasvirni yaratish bilan belgilanmaydi, balki uning shakllanish jarayonida yuz beradigan idrok, tanlov, tajriba va ma’no hosil qilish jarayonlarini ham qamrab oladi. E. Eisnerning san’at ta’limiga oid qarashlarida esa talabalarda estetik sezgirlikni rivojlantirish, vizual tafovutlarni anglash, muqobil yechimlarni baholash va badiiy faoliyatga oid asoslangan xulosalar chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirishga alohida e’tibor qaratiladi [3]. Mazkur nazariy qarashlar akvarel rangtasviri mashg‘ulotlarida yagona namunani takrorlashdan tashqari, mustaqil izlanish va individual badiiy yechimlarni qo‘llab-quvvatlash zarurligini asoslashga xizmat qiladi.

Akvarel rangtasviriga oid amaliy adabiyotlarda ushbu texnikaning materialga xos xususiyatlari, rang qatlamlari bilan ishlash, namlikni boshqarish va rang munosabatlarini tashkil etish masalalari yoritilgan. E. A. Whitney akvarel texnikasida rang qatlamlari, namlik darajasi va ranglarning o‘zaro munosabatlariga oid amaliy jihatlarga e’tibor qaratadi [4]. C. Johnson esa akvarel rangtasvirida qo‘llaniladigan turli texnikalar va tasviriy usullarni yoritadi [5]. Ushbu manbalar akvarelning texnologik imkoniyatlarini o‘rganish va talabalarning amaliy ko‘nikmalarini shakllantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Biroq mazkur imkoniyatlardan ijodiy tafakkurni rivojlantirish maqsadida samarali foydalanish uchun texnik mashqlarni mustaqil izlanish, badiiy muammolarni hal etish va o‘z faoliyatini tahlil qilishga yo‘naltirilgan metodik yondashuv bilan uyg‘unlashtirish lozim.

So‘nggi tadqiqotlarda refleksiv amaliyot va ijodiy ifodaning san’at ta’limidagi o‘rni ham alohida o‘rganilmoqda. Li va Alekseeva tomonidan universitetlardagi san’at ta’limi kontekstida refleksiya hamda ijodiy ifodaning badiiy ko‘nikmalar rivojlanishidagi o‘rni tahlil qilingan [6]. Sun esa bakalavriat bosqichida akvarel

rangtasvirini o‘qitishda o‘qituvchi rahbarligidagi ko‘rsatmalar va talabaning mustaqil ijodiy izlanishi o‘rtasidagi muvozanatni takomillashtirish masalasini ilgari suradi [7]. Mazkur tadqiqotlar turli ta’limiy sharoitlarni qamrab olgan bo‘lsa-da, ularda talabaning faol ishtirokini ta’minlash, mustaqil badiiy qarorlarini qo‘llab-quvvatlash va refleksiv tahlilga sharoit yaratish zarurati umumiy metodik yo‘nalish sifatida namoyon bo‘ladi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, akvarel rangtasvirini o‘qitish jarayonida texnik mahoratni rivojlantirish va talabalarning ijodiy mustaqilligini shakllantirish o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash muhim metodik vazifalardan biridir. Ushbu vazifani hal etishda faqat materialning texnik xususiyatlarini namoyish qilish yoki talabalarga erkin rasm ishlash imkoniyatini berish bilan cheklanib qolish yetarli emas. Aksincha, o‘quv topshirig‘i, ijodiy izlanish, amaliy tajriba, natijalarni tahlil qilish va refleksiyani o‘zaro bog‘langan pedagogik tizim sifatida tashkil etish zarur. Shundan kelib chiqib, akvarel rangtasviri mashg‘ulotlarida ijodiy tafakkurni rivojlantirishga yo‘naltirilgan, talabaning mustaqil badiiy qaror qabul qilishi va o‘z faoliyatini baholashini qo‘llab-quvvatlovchi metodik modelni ishlab chiqish dolzarb ilmiy-metodik vazifa hisoblanadi.

## TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqola nazariy-metodik tadqiqot xarakteriga ega bo‘lib, akvarel rangtasviri mashg‘ulotlarida talabalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishga yo‘naltirilgan pedagogik modelni ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida pedagogika va san’at ta’limiga oid ilmiy manbalarni qiyosiy tahlil qilish, nazariy umumlashtirish, didaktik modellashtirish, o‘quv topshiriqlarini loyihalash hamda mezonlarga asoslangan baholash usullaridan foydalanildi. Mazkur usullar ijodiy tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash, mashg‘ulotlar mazmunini tizimlashtirish va talabalarning mustaqil badiiy qaror qabul qilish faoliyatini baholash mezonlarini ishlab chiqish imkonini berdi.

Tadqiqot doirasida yangi pedagogik eksperiment o‘tkazilmagan, nazorat va tajriba guruhlari natijalari o‘zaro taqqoslanmagan hamda statistik jihatdan tasdiqlangan o‘sish ko‘rsatkichlari aniqlanmagan. Shu sababli maqolada taklif etilayotgan pedagogik modelning samaradorligi empirik jihatdan isbotlangan natija sifatida emas, balki nazariy-metodik asoslangan taklif sifatida talqin etiladi. Modelni ta’lim amaliyotida sinovdan o‘tkazish, uning samaradorligini tegishli diagnostik vositalar va statistik tahlil yordamida baholash kelgusidagi tadqiqotlarning muhim yo‘nalishi hisoblanadi.

Taklif etilayotgan metodik model to‘rtta asosiy didaktik tamoyilga tayanadi. Birinchi tamoyil — muammolilik va ijodiy izlanish bo‘lib, unga ko‘ra, talabaga tayyor namunani takrorlashga asoslangan topshiriqlar bilan bir qatorda, bir nechta maqbul yechimga ega bo‘lgan badiiy muammolar ham taqdim etiladi. Ikkinchi tamoyil — tasviriy material xususiyatlarini anglash tamoyilidir. Bunda rang, suv,

pigment va qog‘oz yuzasi o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir kuzatilib, ularning tasviriy natijaga ta’siri tahlil qilinadi. Uchinchi tamoyil — mustaqil tanlov va uni asoslash bo‘lib, talaba tanlagan kompozitsion yechim, ranglar uyg‘unligi, faktura yoki texnik usulning maqsadga muvofiqligini izohlashi lozim. To‘rtinchi tamoyil — refleksiya va o‘z-o‘zini baholash tamoyili bo‘lib, bunda bajarilgan ish dastlabki ijodiy niyat bilan taqqoslanadi, erishilgan natijalar va mavjud kamchiliklar aniqlanadi hamda keyingi faoliyat uchun xulosalar chiqariladi.

Mazkur tamoyillar asosida akvarel rangtasviri mashg‘ulotlarini tashkil etishning quyidagi ketma-ket bosqichlari taklif etiladi:

Badiiy muammoni qo‘yish — talabalarga mustaqil izlanish va turli yechimlarni sinab ko‘rishni talab qiladigan ijodiy topshiriq beriladi.

Material bilan tanishish va dastlabki tajriba — akvarelning texnik imkoniyatlari namoyish etiladi, rang, suv miqdori va pigmentning tarqalishi bilan bog‘liq qisqa amaliy mashqlar bajariladi.

Muqobil variantlarni ishlab chiqish — talabalar kompozitsiya, ranglar munosabati va tasviriy ifoda vositalarining turli variantlarini yaratadilar.

Mustaqil badiiy yechimni amalga oshirish — talaba o‘z maqsadi va tanloviga muvofiq yakuniy kompozitsiyani ishlab chiqadi.

Oraliq muhokama va tahlil — ish jarayonidagi yutuqlar, yuzaga kelgan qiyinchiliklar va muqobil yechimlar muhokama qilinadi.

Yakuniy ishni baholash — bajarilgan ish belgilangan mezonlar asosida tahlil qilinadi.

Shaxsiy refleksiya — talaba o‘z faoliyatini baholaydi, qabul qilgan badiiy qarorlarini izohlaydi va keyingi ishlarida e’tibor qaratishi lozim bo‘lgan jihatlarni belgilaydi.

Ushbu bosqichlar qat’iy va o‘zgarmas algoritmni anglatmaydi. Ularning mazmuni, ketma-ketligi va davomiyligi mashg‘ulot mavzusi, talabalarning tayyorgarlik darajasi, o‘quv maqsadlari hamda ajratilgan vaqtga qarab moslashtirilishi mumkin.

Talabalarning ijodiy faoliyatini baholash uchun beshta asosiy mezon taklif etiladi: kuzatish va tahlil qilish aniqligi; ijodiy variantlarning xilma-xilligi; tasviriy material va texnik vositalardan maqsadga muvofiq foydalanish; kompozitsion yaxlitlik; badiiy qarorlarni og‘zaki yoki yozma ravishda asoslash qobiliyati. Har bir mezon to‘rt darajali shkala asosida, ya’ni 1 balldan 4 ballgacha baholanishi mumkin. Bunda 1 ball mezonning boshlang‘ich darajada namoyon bo‘lishini, 2 ball qisman shakllanganligini, 3 ball yetarli darajada namoyon bo‘lishini, 4 ball esa yuqori darajada namoyon bo‘lishini ifodalaydi. Baholashda har bir darajaning aniq tavsiflarini ishlab chiqish natijalarning izchilligi va shaffofligini ta’minlashga yordam beradi.

Mazkur baholash tizimi ijodkorlikni mutlaq va o‘zgarmas ko‘rsatkich sifatida o‘lchashga emas, balki talabaning individual rivojlanish dinamikasini kuzatish,

uning kuchli jihatlarini aniqlash va takomillashtirishga muhtoj tomonlarini belgilashga xizmat qiluvchi formativ baholash vositasi sifatida qaraladi. Shu bilan birga, talabaning ijodiy faoliyatini baholashda faqat yakuniy badiiy natija emas, balki izlanish jarayoni, muqobil variantlar ishlab chiqishi, mustaqil qaror qabul qilishi va o‘z faoliyatini tahlil qila olishi ham hisobga olinadi.

Taklif etilayotgan metodik modelni amalga oshirishda ayrim cheklovlarni ham hisobga olish zarur. Xususan, ochiq yakunli ijodiy topshiriqlar texnik tayyorgarligi yetarli bo‘lmagan yoki mustaqil qaror qabul qilish tajribasi kam talabalarda ikkilanish va ishonchsizlikni yuzaga keltirishi mumkin. Buning oldini olish uchun mustaqil izlanishdan oldin qisqa yo‘riqnomalar, namunaviy texnik mashqlar, tajriba o‘tkazish uchun qulay pedagogik muhit va tushunarli baholash mezonlari taqdim etilishi lozim. Bunda pedagogning vazifasi barcha talabalarni yagona badiiy namunaga yo‘naltirish emas, balki ularning individual yondashuvini qo‘llab-quvvatlash, mustaqil tanlovlarini asoslashga ko‘maklashish va ijodiy izlanishlarini izchil rivojlantirishdan iborat.

## NATIJALAR

O‘tkazilgan nazariy-metodik tahlil akvarel rangtasviri mashg‘ulotlarida talabalarning ijodiy tafakkurini rivojlantirishda o‘quv topshiriqlarining mazmuni va tuzilishi muhim ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatadi. Xususan, topshiriqning talabaning mustaqil kuzatishi, muqobil yechimlarni izlash va badiiy qarorlarni asoslashiga qay darajada imkon yaratishi uning ta’limiy imkoniyatlarini belgilaydi. Masalan, «Daraxt tasvirini namunadagidek chizing» topshirig‘i bilan «Daraxt po‘stlog‘ining dag‘alligini va yosh barglarning nozikligini ikki xil fakturaviy yechim orqali ifodalang» topshirig‘i turli pedagogik maqsadlarga yo‘naltirilgan. Birinchi topshiriqda namunani to‘g‘ri takrorlash ustuvor bo‘lsa, ikkinchisida kuzatish, tahlil qilish, tasviriy vositalarni tanlash va muqobil yechimlarni qiyoslash talab etiladi. Demak, ijodiy tafakkurni rivojlantirishda topshiriqning muammoli xarakteri va mustaqil badiiy izlanish uchun yaratilgan imkoniyatlar alohida ahamiyat kasb etadi.

**Birinchi yo‘nalish — tasviriy material bilan tajriba o‘tkazish.** Akvarel rangtasviri mashg‘ulotlarida talabalarga bir xil pigmentni turli namlik darajalarida qo‘llash, quruq va nam qog‘oz yuzalarida hosil bo‘ladigan natijalarni taqqoslash hamda rang qatlamlarining ustma-ust tushishi natijasida yuzaga keladigan o‘zgarishlarni kuzatish imkoniyatini berish maqsadga muvofiq. Bunday mashqlarning asosiy maqsadi noodatiy vizual effektlarni yaratish bilangina cheklanmaydi. Aksincha, talaba materialning muayyan xususiyati qanday badiiy vazifani bajarishga xizmat qilishini anglab yetishi lozim. Tajriba natijalarini jadval, qisqa izoh yoki eskizlar ketma-ketligi shaklida qayd etish kuzatish, qiyoslash va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

**Ikkinchi yo‘nalish — fakturani badiiy mazmun bilan bog‘lash.** Akvarel rangtasvirida faktura tasvirlanayotgan obyektning sirt xususiyatlarini ifodalash va asarning obrazli mazmunini kuchaytirishda muhim vosita hisoblanadi. Jumladan, granulyatsiya pigment zarralarining qog‘oz yuzasida notekis joylashishi natijasida yuzaga keladigan vizual hodisa bo‘lib, undan muayyan badiiy maqsadlarda foydalanish mumkin. Masalan, toshning g‘adir-budirligi, eski devorning yemirilgan yuzasi yoki tuproq qatlamining murakkab tuzilishini tasvirlashda donador faktura bilan silliq rang maydonining o‘zaro munosabatini qiyoslash samarali usul hisoblanadi. Bunda talaba fakturani shunchaki texnik effekt sifatida emas, balki tasvir mazmunini ochib beruvchi ifoda vositasi sifatida anglaydi.

**Uchinchi yo‘nalish — muqobil badiiy variantlarni ishlab chiqish.** Bir mavzuni kamida ikki xil kompozitsion yoki rang yechimida bajarish talabalarga badiiy qarorlarning turli imkoniyatlarini anglashga yordam beradi. Masalan, «Yomg‘irdan keyingi shahar» mavzusida birinchi variantda yorug‘lik va uning nam yuzalardagi akslarini, ikkinchi variantda esa nam sirtlarning fakturaviy xususiyatlarini asosiy ifoda vositasi sifatida tanlash mumkin. Bunday topshiriqlarda o‘qituvchi variantlardan birini oldindan yagona to‘g‘ri yechim sifatida belgilamasligi lozim. Aksincha, har bir variantning tanlangan badiiy g‘oyaga muvofiqligi, kompozitsion yaxlitligi va ifoda imkoniyatlari muhokama qilinadi. Natijada talabaning mustaqil tanlov qilish va o‘z qarorini asoslash ko‘nikmalari rivojlanadi.

**To‘rtinchi yo‘nalish — xatolar va kutilmagan natijalardan pedagogik maqsadda foydalanish.** Akvarel bilan ishlash jarayonida rangning kutilmaganda tarqalishi, chegaralarning yumshashi yoki rang qatlamining ortiqcha to‘yinganligi kabi holatlar yuzaga kelishi mumkin. Bunday natijalar har doim ham badiiy muvaffaqiyatsizlikni anglatmaydi. Ayrim vaziyatlarda talaba kutilmagan o‘zgarishlardan foydalanib, yangi obrazli yechim yaratishi mumkin. Shu bilan birga, har qanday tasodifiy dog‘ yoki texnik xatoni ijobiy natija sifatida baholash to‘g‘ri emas. Asosiy mezon — hosil bo‘lgan natijaning badiiy maqsadga muvofiqligi, kompozitsiyadagi o‘rni va talabaning undan foydalanish sabablarini izohlab bera olishidir. Shu tariqa, xatolarni tahlil qilish jarayoni ijodiy izlanish va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirish vositasiga aylanadi.

**Beshinchi yo‘nalish — refleksiv tahlil va pedagogik muloqot.** Yakuniy muhokamada umumiy va subyektiv savollar o‘rniga talabaning badiiy qarorlarini tahlil qilishga yo‘naltirilgan aniq savollardan foydalanish maqsadga muvofiq. Jumladan, «Qaysi badiiy qaror asosiy obrazni kuchaytirdi?», «Qaysi tajriba kutilmagan natija berdi?», «Tanlangan ranglar uyg‘unligi asar mazmunini qay darajada ochib berdi?» va «Keyingi ishda nimalarni o‘zgartirishni rejalashtirasiz?» kabi savollar talabaning o‘z faoliyatini anglashiga yordam beradi. Bunday yondashuvda tanqid shaxsga emas, bajarilgan ish, qabul qilingan qarorlar va ijodiy jarayonga qaratiladi [8]. Refleksiv suhbat natijasida talabaning keyingi mashg‘ulotlarda rivojlantirishi lozim bo‘lgan ko‘nikmalari aniqlashtiriladi.

**Oltinchi yo‘nalish — o‘quv portfelini shakllantirish.** Talabaning dastlabki eskizlari, material bilan o‘tkazgan tajribalari, oraliq variantlari, yakuniy asari va refleksiv yozuvlarini yagona portfelda jamlash ijodiy faoliyatning rivojlanish jarayonini kuzatish imkonini beradi. Portfelni baholashda faqat eng muvaffaqiyatli asarni tanlab olish bilan cheklanmasdan, dastlabki g‘oyaning qanday o‘zgargani, qaysi muqobil yechimlar sinab ko‘rilgani va yakuniy qaror qanday shakllanganini tahlil qilish muhimdir. Ayniqsa, bir mavzu asosida turli vaqtlarda bajarilgan ishlarni qiyoslash talabaning kuzatuvchanligi, texnik mahorati va kompozitsion mustaqilligida yuz berayotgan o‘zgarishlarni aniqlashga yordam beradi.

**Yettinchi yo‘nalish — talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olish.** Talabalarning rang munosabatlarini idrok etishi, kompozitsion fikrlashi, chiziqli tuzilmani anglash darajasi va fakturaviy ifoda vositalaridan foydalanish qobiliyati bir-biridan farq qilishi mumkin. Barcha talabalardan bir xil vizual natijani talab qilish ushbu individual farqlarning namoyon bo‘lishini cheklaydi. Shu sababli pedagog umumiy ta’limiy maqsadlarni saqlagan holda mavzu, tasviriy material va kompozitsion yechimni tanlashda muayyan erkinlik berishi lozim. Bunda baholash talabaning boshqalarga o‘xshashligi bilan emas, balki topshiriq maqsadiga erishishi, mustaqil qarorlar qabul qilishi va o‘z ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirishi bilan belgilanadi.

**Sakkizinchi yo‘nalish — hamkorlikdagi tahlil va o‘zaro baholash.** Talabalarning bir-biri bilan ijodiy ishlarni muhokama qilishi turli badiiy yondashuvlarni qiyoslash, muqobil ifoda vositalarini anglash va o‘z qarashlarini asoslash imkonini yaratadi. Biroq o‘zaro baholash jarayonida faqat shaxsiy didga asoslangan hukmlardan foydalanish maqsadga muvofiq emas. Buning o‘rniga oldindan belgilangan mezonlar va tahliliy savollarga tayanish lozim. Masalan, «Asarning asosiy kompozitsion markazi qayerda joylashgan?», «Rang kontrasti qanday badiiy vazifani bajarmoqda?» va «Tanlangan faktura tasvir mazmunini ochishga qanday xizmat qilmoqda?» kabi savollar muhokamaning mazmunli va asosli kechishini ta’minlaydi. Natijada o‘zaro tahlil jarayoni nafaqat baholash, balki birgalikda o‘rganish va ijodiy tafakkurni rivojlantirish vositasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Umuman olganda, nazariy-metodik tahlil natijalari akvarel rangtasviri mashg‘ulotlarida ijodiy tafakkurni rivojlantirish uchun material bilan tajriba o‘tkazish, fakturani badiiy mazmun bilan bog‘lash, muqobil variantlar yaratish, kutilmagan natijalarni tahlil qilish, refleksiya, portfel yuritish, individual yondashuv va hamkorlikdagi muhokamani o‘zaro uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatadi. Ushbu yo‘nalishlarni yagona pedagogik tizim asosida tashkil etish talabaning nafaqat texnik ko‘nikmalarini, balki mustaqil fikrlash, badiiy tanlov qilish va o‘z qarorlarini asoslash qobiliyatlarini ham rivojlantirish uchun metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Biroq mazkur xulosalar nazariy-metodik tahlilga asoslangan bo‘lib, taklif etilgan yondashuvlarning amaliy samaradorligini aniqlash uchun kelgusida empirik tadqiqotlar o‘tkazish talab etiladi.

## MUHOKAMA

Taklif etilayotgan pedagogik modelning kutilayotgan natijalari talabalarning muqobil badiiy yechimlarni ishlab chiqishi, qabul qilgan qarorlarini asoslab berishi, tasviriy materiallarning xususiyatlarini badiiy maqsad bilan uyg‘unlashtirishi hamda o‘z ijodiy faoliyatini tanqidiy tahlil qilishi kabi ko‘nikmalarda namoyon bo‘lishi mumkin. Mazkur yondashuvda ijodiy tafakkur faqat yakuniy badiiy asarning sifati bilan emas, balki uni yaratish jarayonida amalga oshirilgan izlanishlar, tanlangan ifoda vositalari va qabul qilingan qarorlarning asoslanganligi bilan ham belgilanadi. Biroq ushbu natijalar mazkur tadqiqot doirasida empirik jihatdan o‘lchanmagan bo‘lib, adabiyotlar tahlili va didaktik yondashuvlardan kelib chiqadigan nazariy xulosalar sifatida qaraladi.

Taklif etilayotgan modelni ta’lim amaliyotiga joriy etishda uning samaradorligini izchil baholashga imkon beruvchi tadqiqot tartibini ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Buning uchun dastlab talabalarning mavjud ijodiy ko‘nikmalarini aniqlashga qaratilgan diagnostik topshiriq o‘tkazish, keyingi bosqichda bir necha hafta davomida tajriba va mustaqil izlanishga asoslangan mashg‘ulotlarni tashkil etish, yakuniy bosqichda esa dastlabki topshiriqqa mazmunan mos qiyosiy vazifani bajarish tavsiya etiladi. Bunda dastlabki va yakuniy ishlarni bir xil mezonlar asosida baholash talabalarning ijodiy faoliyatidagi o‘zgarishlarni aniqlash imkonini beradi.

Baholash natijalarining xolisligini oshirish uchun talabalarning ishlari anonim shaklda ekspertlar tomonidan ko‘rib chiqilishi, oldindan ishlab chiqilgan baholash mezonlaridan foydalanilishi hamda talabalarning refleksiv yozuvlari tahlil qilinishi mumkin. Badiiy ishlar ekspertizasi davomida muqobil variantlar xilma-xilligi, kompozitsion yaxlitlik, materialdan maqsadga muvofiq foydalanish va badiiy qarorlarni asoslash qobiliyatiga alohida e’tibor qaratish lozim. Talabalarning refleksiv yozuvlari esa ular o‘z faoliyatini qanday anglagani, qaysi qiyinchiliklarga duch kelgani va qanday xulosalar chiqarganini aniqlashga yordam beradi.

Shu bilan birga, pedagogik modelning samaradorligini ishonchli baholash uchun faqat dastlabki va yakuniy natijalarni qiyoslash bilan cheklanib qolmasdan, talabalarning individual rivojlanish xususiyatlari, dastlabki tayyorgarlik darajasi va mashg‘ulotlarda ishtirok etish faolligini ham hisobga olish zarur. Imkoniyat mavjud bo‘lganda, tajriba va taqqoslash guruhlaridan foydalanish hamda olingan ma’lumotlarni tegishli statistik usullar yordamida tahlil qilish tadqiqot xulosalarining asoslanganligini oshiradi.

Demak, taklif etilayotgan model akvarel rangtasviri mashg‘ulotlarida texnik mahoratni rivojlantirish bilan bir qatorda, talabalarning mustaqil badiiy fikrlashi, muqobil yechimlar ishlab chiqishi va o‘z faoliyatini refleksiv tahlil qilishi uchun metodik imkoniyatlar yaratadi. Biroq uning amaliy samaradorligi va turli ta’lim sharoitlarida qo‘llash imkoniyatlarini aniqlash kelgusida empirik tadqiqotlar o‘tkazishni talab etadi.

## XULOSA

Akvarel rangtasviri mashg‘ulotlarida ijodiy tafakkurni rivojlantirish texnik mashqlarni inkor etishni emas, balki ularni mustaqil badiiy qaror qabul qilish jarayoni bilan uyg‘unlashtirishni talab qiladi. Material bilan tajriba o‘tkazish, muqobil variantlarni ishlab chiqish, kompozitsion yechimni asoslash va natijalarni refleksiv tahlil qilish o‘quv jarayonining o‘zaro bog‘liq tarkibiy qismlari hisoblanadi. Akvarelning o‘zgaruvchan xususiyatlari, jumladan, granulyatsiya kabi vizual effektlar, badiiy maqsadga muvofiq qo‘llanilgan taqdirdagina pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Birinchidan, har bir mavzu doirasida kamida bitta ochiq yakunli ijodiy topshiriqni rejalashtirish tavsiya etiladi. Ikkinchidan, namoyishdan keyin talabalarning mustaqil tajriba o‘tkazishi uchun alohida vaqt ajratish lozim. Uchinchidan, yakuniy ish bilan bir qatorda eskizlar va ijodiy izlanish jarayonini ham baholash maqsadga muvofiq. To‘rtinchidan, og‘zaki va yozma refleksiyani qisqa, ammo muntazam tashkil etish zarur. Beshinchidan, baholash mezonlari oldindan tushuntirilib, talabaning individual badiiy uslubini cheklovchi qolipga aylantirilmasligi kerak.

Mazkur nazariy-metodik takliflar kelgusida amaliy sinov va qiyosiy tahlil orqali tekshirilishi mumkin. Bunday tadqiqotlarda o‘quv topshiriqlari, baholash mezonlari, ekspertlar o‘rtasidagi baholash muvofiqligi va talabalar ishlarining vaqt davomida o‘zgarishi alohida qayd etilishi lozim. Shu orqali akvarel ta’limida ijodiy tafakkurni rivojlantirishga doir xulosalarni empirik dalillar bilan mustahkamlash imkoniyati yaratiladi.

## Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kolb D. A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. — Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1984.
2. Dewey J. Art as Experience. — New York: Minton, Balch & Company, 1934.
3. Eisner E. W. The Arts and the Creation of Mind. — New Haven: Yale University Press, 2002.
4. Whitney E. A. Complete Guide to Watercolor Painting. — Dover Publications, 2012.
5. Johnson C. Watercolor Tricks & Techniques: 75 New and Classic Painting Secrets. — North Light Books, 2010.
6. Li M., Alekseeva G. V. Serial mediation effects of reflective practice and creative expression on artistic skills development: a cross-cultural analysis in university art education // Frontiers in Psychology. — 2025. — Vol. 16. — Article 1528241. DOI: 10.3389/fpsyg.2025.1528241.
7. Sun Y. Rethinking Watercolor Pedagogy in Undergraduate Art Education: Current Challenges and Strategic Responses // Education Insights. — 2026. DOI: 10.70088/kxhhs595.
8. Ho T. K.-L., Lin H.-S., Chen C.-K., Lee L. The development and evaluation of a tablet painting application for enhancing the artistic expression skills of students through reflection // Computers & Education. — 2017. — Vol. 115. — P. 56–68. DOI: 10.1016/j.compedu.2017.07.012.